

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

І.О. Харь

кандидат юридичних наук

заступник завідувача кафедрою кримінального права та процесу ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. З'ясування суб'єкта складу злочинів проти навколишнього природного середовища зумовлює подальший процес їх дослідження і викликаний переосмисленням кримінально-правової доктрини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми окреслення предметного поля, що стосується суб'єкта досліджуваних злочинів присвячені праці С. Б. Гавриша, В. Я. Тація, В. К. Матвійчука, Ю. С. Шемшученка та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні теоретичних та прикладних проблем суб'єкта складів злочину проти навколишнього природного середовища.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочинів, зокрема екологічних, отримала певну теоретичну розробку в юридичній науці [1, с.137-147 та ін.]

Суб'єктом кримінальне право визнає фізичну, осудну особу, що досягла до моменту вчинення злочину віку, з якого може настати кримінальна відповідальність [2, с. 142-157]. Відсутність будь-якої з цих ознак виключає склад злочинного діяння і застосування покарання. Ці вимоги стосуються й екологічних злочинів. Така значимість окреслених суб'єктів складів злочинів потребує зосередження уваги на їх дослідженні і, зокрема, до класифікації цих суб'єктів.

Як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Одні автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [3, с. 23-24]; другі – вважають, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [4, с. 7-10]; треті – наполягають, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [5, с. 42]; четверті – поділяють суб'єктів на загальні і спеціальні [6, с. 544-562].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомоги правоохоронним органам та судам у справі боротьбі зі злочинними проявами. Стан, що склався, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта складів злочинів проти навколишнього природного середовища.

З цією метою перш за все звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта. Так, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Г. Вольфман та інші при визначенні суб'єкта аналізованих складів злочину використовують термін «приватна особа». На нашу думку, поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати. Перш ніж зробити спробу пояснити нашу точку зору про це поняття, слід зазначити, що в кримінальному праві зміст терміну «приватна особа» до цього часу не отримав достатньої розробки. Ним автори існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і

статей називають суб'єктів складів злочину проти навколишнього природного середовища. При цьому вони не дають пояснення, на відміну від службової особи, які ж ознаки мають бути притаманні приватній особі. Проте розробка ознак приватної особи має не лише теоретичне, але й істотне прикладне значення, що ми й спробуємо довести на прикладі суб'єкта складу злочинів проти навколишнього природного середовища. Щоб отримати з цього питання переконливу відповідь, необхідно дати тлумачення терміну «приватна особа».

Згідно «Словаря русского языка» С. Ожегова, слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [7, с. 806]. Близьке за значенням, хоча і більш обмежене тлумачення терміну «приватний» дає «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [8, с. 583].

Із існуючих тлумачень терміну «приватна» ще не можна визначити ознаки приватної особи. В цьому контексті слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука про те, що для цієї мети необхідно скористатися тими приписами, що є у Кримінальному кодексі України (ст. 364 КК), а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи, що дається в юридичній літературі [9, с. 264]. Порівнюючи зазначені ознаки і правові наслідки, що є на практиці, які стосуються як службових осіб, так і неслужбових, використовуючи для пояснення тлумачення терміну «приватна», що дається у словниках, можна визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта складу злочинів проти навколишнього природного середовища [9, с. 264].

Найбільш прийнятним, на наш погляд, є визначення і обґрунтування ознак суб'єкта складу злочину через діяльність і функції суб'єкта, як це пропонують деякі автори [9, с. 264]. Що ж стосується службових осіб, які вчиняють злочини або, які дають вказівку на вчинення злочину, то їх діяльність згідно ст. 364 КК зводиться до здійснення постійно або тимчасово функцій представників влади, виконання організаційно-господарчих функцій або до виконання таких обов'язків за спеціальними повноваженнями. Суть однієї функції полягає в безпосередньому управлінні людьми, виробничими процесами; іншої – у колі обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, комунальним або приватним майном, засобами виробництва тощо [9, с. 264].

Слід наголосити на тому, що у частини суб'єктів функції службової особи відсутні. Враховуючи це важливо звернути увагу на те, що неможливо дати визначення неслужбової особи як суб'єкта складу задекларованих діянь без розкриття змісту виробничих чи професійних функцій, які суб'єкт виконує під час вчинення злочину.

Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції – відносно-постійний рід трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок. [9, с. 264]. Натомість приватна особа, як показує вивчення кримінальних справ та інших джерел, вчиняє злочин у відриві від вищезгаданих функцій, тобто не в зв'язку з роботою, що виконувалась, або зі службовими повноваженнями чи професійними функціями. [9, с. 264]

Слід погодитися з твердженням, яке зустрічається в юридичній літературі, що поняття «приватна особа» і «службова особа» належать до різних систем підра-

хунку, а отже, їх не можна порівнювати і протиставляти [10, с. 196]. Це свідчить про те, що методично правильним буде, якщо конкретні системи розглядатимуться в конкретних умовах [10, с. 196]. Тому службову особу не слід протиставляти приватній особі, оскільки ці два поняття не вичерпують об'єму поняття суб'єкт злочину [10, с. 196]. Це співпадає з думкою, що при діленні певного поняття (в даному випадку поняття «суб'єкт злочину») сума об'ємів понять – ділителів (посадова, непосадова і приватна особа) повинна бути рівною об'єму ділимого поняття [10, с. 196]. Виходячи з цього, якщо вилучити з поняття суб'єкт злочину непосадову особу, то сума об'ємів ділимого поняття буде неповною, тобто меншою.

Дещо іншою термінологією користується при визначенні суб'єкта злочину В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного складу злочину ним використовується поняття «громадяни», не виключаючи його із кола суб'єктів і службових осіб.

Ми приєднуємося до думки, що використання терміну «громадяни» в поєднанні зі службовими особами як складовими суб'єкта злочину, неправомірно [10, с. 197]. Адже таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину приводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, перетину, а також веде до другої логічної помилки – неповноти ділення.

Особливий підхід до визначення суб'єкта окремого складу злочину ми знаходимо в А. Писарева, де для його визначення він використовує поняття «будь-які особи». Необхідно зважити на те, що таке позначення суб'єкта надто загальне в порівнянні з перерахованими, і не має достатнього ступеня конкретизації, яка необхідна для правоохоронних органів.

Стосовно ж поділу суб'єктів на загальний і спеціальний суб'єкти, то він лише в загальних рисах відображає соціальний і правовий статус суб'єкта аналізованих складів злочинів.

Ми переконалися в тому, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт складу злочинів проти навколишнього природного середовища має слугувати практиці боротьби зі злочинністю у цій сфері. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо вони в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства [9, с. 365].

Таким чином, маючи загальнотеоретичні підходи щодо суб'єкта злочинів, і зокрема складу злочинів проти навколишнього природного середовища, проведено дослідження суб'єкта злочинів в означеній сфері і їх позначення (відображення) у кримінальному законі.

Насамперед звернемося з цією метою до аналізу норм про відповідальність за екологічні злочини. Він свідчить про різний підхід законодавця до описання суб'єкта цих складів злочинів. Так, у ст. ст. 236 (за виключенням ст. 237, де указана особа, на яку покладений такий обов'язок, та ч. 1 ст. 238, де називається службова особа, а у ч. 2 цієї ж статті таку особу розуміють), 239, 240, 241, 242, 243 (за виключенням ч. 3 цієї статті, де вказані такі особи, як спеціально відповідальні за те особи морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі), 244 (за виключенням ч. 2, цієї статті, де вказані іноземці), 245, 246, 247, 248 (за виключенням ч. 2 цієї статті, де визначаються такі ознаки, як службова особа з використанням службового становища, або особа раніше судима за злочин, передбачений цією статтею), 249 (за виключенням такої ознаки, яка вказана

в ч. 2 цієї статті, як особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею), 250, 251, 252 (за виключенням ст. 253, де вказана службова чи спеціально уповноважена особа), 254 КК України, суб'єкт злочину не називається.

Чому до цього так підійшов законодавець України, є різні судження. Зокрема, одні автори вважають, що в більшості норм він умисно не називає, а отже дає можливість притягати до відповідальності осіб, яким притаманний різний правовий статус, натомість в інших – законодавець описує диспозицію статті так, де спеціально називає [11, с. 85]. Інші зазначають, що злочини зазначеної сфери можуть бути вчинені тільки спеціальними суб'єктами злочину [12, с. 19-21].

На нашу думку, Є.Н. Жевлаков, В.К. Матвійчук та інші автори лише констатують наслідки діяльності законодавця в зазначеній сфері. Все ж таки більш цінною для законотворчої, правозастосовної та наукової діяльності є не констатація наслідків діяльності законодавця, а причина, що його змусила так описувати суб'єкт злочинів у сфері навколишнього природного середовища. Підняти таку широку і важливу для теорії і практики проблему в рамках тільки цієї статті не під силу, так як вона потребує спеціального дослідження на рівні докторських і кандидатських дисертацій (у залежності і від рівня, і від об'єму узагальнення предмету цього дослідження). Ми лише науково обґрунтуємо (в загальному) стан цього питання в злочинах проти навколишнього природного середовища, порушивши це значне для науки кримінального права питання в якості постановки проблеми.

Проведений нами контент-аналіз пропозицій і доповнень до Кримінального кодексу з послідовними змінами складів злочинів проти навколишнього природного середовища показує, що на такі підходи законодавця до проблеми цих злочинів є чинники: 1) відсутність у осіб, що залучались до підготовки законопроектів, достатнього досвіду такої роботи; 2) відсутність професіоналізму у парламентарів; 3) використання «доцільного» з точки зору законодавчої техніки того чи іншого складу злочину проти навколишнього природного середовища; 4) поспішність у прийнятті законодавцем кримінально – правових норм, що стосуються оточуючого природного середовища, без ґрунтовної наукової бази; 5) не чітке бачення меж дії тих чи інших кримінально-правових приписів, що стосуються охорони конкретних об'єктів природи.

Розглянемо існуючі точки зору щодо суб'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища. Так, одні автори вважають, що в переважній більшості випадків такими суб'єктами можуть бути особи, які досягли 16-річного віку, за злочини, передбачені ст. ст. 236, 238, 239, 240, 241, 242, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 254 КК України, а за злочини, передбачені ст.ст.244, 253 – з 18-річного віку [13, с. 554-579 та ін.]; другі – до нього відносять будь-яку фізичну особу, як правило, 16-річного віку (проте за знищення лісових масивів шляхом підпаду – з 14 років, а також спеціальний суб'єкт) [11, с. 47]; треті – пропонують, розділи суб'єктів досліджуваних злочинів залежно від того, чи вони обумовлені виробничою діяльністю (службові і неслужбові особи), чи вони інші (службові і приватні особи) [14, с. 21]; четверті до суб'єктів цих злочинів пропонують віднести як будь-яку приватну, так і службову [12, с. 46-47]; п'яті схильні до того, що суб'єктами цих злочинів можуть бути тільки службові особи, що відповідають за дотримання певних правил [11, с. 12].

Існує думка, що суб'єктом злочинів проти навколишнього природного середовища є фізична осудна особа, що досягла 16-ти (а іноді 18 років) приватна, соціально зобов'язана і службова особа [15, с. 528].

Опрацювання представлених вище точок зору щодо визначення суб'єкта злочинів у діяннях проти навколишнього природного середовища, свідчить, що вони важливі для кримінально-правові доктрини. В цьому сенсі слід погодитися з думкою В.К. Матвійчука, що це стосується таких положень, як: 1) залежність таких суб'єктів від виробничої діяльності; 2) відповідальність за такі злочини службових осіб, які мають обов'язок стежити за дотриманням певних правил; 3) як спеціально зобов'язана особа. [9, с. 273].

Слід зазначити, що не дивлячись на те, що ці положення хоча і є певним досягненням у дослідженні суб'єкта складів злочинів проти навколишнього природного середовища, але, на наш погляд, вони лише підтверджують перелік суб'єктів, запропонований вище: службова, неслужбова або приватна особа. Отже, винятком з цього є те, що вони, необгрунтовано вилучають з положення службових і неслужбових осіб лише якусь одну або дві функції та їх переважно ідеалізують, разом з тим усі з вищезазначених точок зору не позбавлені тих недоліків, що нами критикувались в опублікованих роботах і цій статті при розгляді загально-теоретичних проблем, що стосуються суб'єкта злочину, взагалі, і досліджуваних діянь, зокрема [16].

Апелюючи до переліку суб'єктів складів злочину проти навколишнього природного середовища, здійснимо їх безпосереднє дослідження. Спочатку звернемося до діянь, суб'єктом яких можуть бути службові особи. В чинному КК України до них належать: 1) приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний, стан (ст. 238 КК); 2) порушення правил полювання, якщо вони вчинені службовою особою з використанням службового становища (ч. 2 ст. 248 КК); 3) розробка і здача проєктів, іншої аналогічної документації замовнику службовою особою без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля (ст. 253 КК); 4) неповідомлення спеціально відповідальними за те особами морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі інформації... (ч. 3 ст. 243 КК). Дослідженням справ за 2001 – 2010 рр. в Україні було встановлено, що ці діяння вчинили службові особи, а їх правове положення відповідало ознакам, передбаченим ст. 364 КК України 2001 року. Проте констатація того факту, що суб'єктами цієї групи складів злочинів є службові особи, не дає працівникам правоохоронних органів та й іншим юристам певного уявлення про нього. З метою поглибленого його дослідження звернемося до цих суб'єктів у юридичній літературі.

Дослідження складів злочинів цієї групи ще не дає повного уявлення про них. Потрібно ще детально звернутися до них, зокрема, до діянь, передбачених ч. 3 ст. 243, ст. 238 КК України. Стосовно першого діяння одні автори до нього відносять капітана, бо на нього покладається обов'язок повідомити про скид [17, с. 27]; другі наполягають, що суб'єктами цього складу злочину є лише відповідальні службові особи за сповіщення про скид з морських і повітряних суден тощо [18, с. 82-84]; треті засвідчують, що суб'єктом цього складу злочину є службові особи суден або члени екіпажу, на яких покладено обов'язок повідомлення про скид [11, с. 72].

Аналіз поглядів В.А. Широкова, Н.Ф. Кузнецової, Є.М. Жевлакова з цього приводу свідчить про певні неточності в їх позиціях. Зокрема, це стосується наступного: 1) одні фахівці надто обмежують коло службових осіб цього діяння (суб'єктів злочину); 2) другі надто вільно розширюють коло можливих суб'єктів. Отже, з цього приводу необхідно звернутися до конвенцій, що стосуються питань забруднення моря [19, с. 77-1779]. Міжнародні документи свідчать, що на судах і інших плавучих засобах такими суб'єктами можуть бути капітани або особи командного складу, що відповідають за скид, а для повітряних суден – командир екіпажу. За вчинення незаконного полювання службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 2 ст. 248 КК) слід кваліфікувати дії службових осіб органів виконавчої влади у сфері мисливського господарства та полювання, у галузі охорони навколишнього природного середовища, користувачів мисливських угідь, службових осіб правоохоронних органів, законодавчої влади, які використали своє службове становище для вчинення цього злочину.

Потребує певного дослідження суб'єкт складу злочину, передбаченого ст. 238 КК. Так, Т. Слінько наполягає, що таким суб'єктом є особа, що здійснює державний контроль за екологічною, в тому числі і радіаційною обстановкою [20, с. 24-27]; В.І. Антіпов стверджує, що ним може бути службова особа, на яку покладено обов'язок збору, узагальнення та подання відповідних відомостей [21, с. 530]. Зазначені позиції авторів ще не дають вичерпної відповіді на це питання. З метою його з'ясування звернемося до Указу Президії Верховної Ради України від 19 січня 1990 р. «Про відповідальність за порушенням вимог, спрямованих на поліпшення екологічної обстановки в Українській РСР», у якому в загальних рисах названі особи, відповідальні за подання такої інформації [22]. Разом з тим, конкретизація таких службових осіб передбачена Постановою Ради Міністрів УРСР «Про порядок і періодичність обнародування відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну обстановку та стан захворюваності населення» [23].

Згідно з цією постановою службові особи – суб'єкти цього складу злочину поділяються залежно від приховування екологічної інформації і природного об'єкта, щодо якого така інформація приховується або навмисно перекручується.

Так, наприклад, про рівень забруднення, в тому числі радіоактивного, ґрунтів, атмосферного повітря, поверхневих вод суші та морських вод має сповіщати або подати інформацію до установ, перерахованих постановою, Голова Держкомітету України з гідрометеорології та його заступник, на якого такі функції покладені, керівник обласного центру з гідрометеорології. З цієї постанови можна установити й інших службових осіб, відповідальних за подання дійсної інформації щодо стану екологічної обстановки чи захворюваності населення (залежно від природних об'єктів і кола інформації), але суть не в тому, щоб перерахувати осіб, а щоб визначити їх відповідальність за приховання або перекручення зазначених вище відомостей.

Таким чином, можна констатувати той факт, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 238 КК України може бути службова особа, відповідальна: на якій лежить обов'язок надавати дійсну інформацію щодо екологічної обстановки чи захворюваності населення щодо об'єктів, перерахованих у постанові і в межах, встановлених відповідною статтею Кримінального кодексу України.

Дії інших осіб, що вчинили діяння, передбачені ст. ст. 238, 243, ч. 2 ст. 248 та ст. 253 КК України необхідно оцінювати відповідно до діючої судової практи-

ки і теорії кваліфікації зазначених діянь. Зокрема, необхідно зазначити, що такі особи не можуть бути виконавцями цих злочинів. Це підтверджує і аналіз кримінальних справ цієї категорії (100% вивчених нами справ показують, що виконавцем цих злочинів немає жодної особи, що не вказана як суб'єкт цих діянь). У той же час діяння приватних і неслужбових осіб, якщо вони знаходились у зговорі з виконавцями цих злочинів, необхідно оцінювати як співучасть (як організатор, підмовник, пособник залежно від їх ролі у злочині).

Більшу складність має вирішення питання щодо кваліфікації діянь, які відносяться до досліджуваних складів злочинів, якщо вони були вчинені службовими особами, але не були указаними в ст. 238 КК, ч. 3 ст. 243 КК, ч. 2 ст. 248, ст. 253 КК України. Відповідь на це питання має два рішення: по-перше, службова особа, яка використовувала своє службове становище (якщо вона могла впливати на вчинення такого діяння за своєю посадою), що не була вказана як суб'єкт злочину при змові із службовою особою, що вказана в тих статтях, несе відповідальність як виконавець за діяння, передбачені ст. 238, ч.5 ст. 243, ч.2 ст. 248, ст. 253 КК 2001 р. і за ст. ст. 364, 365 КК 2001 р. По-друге, службова особа (яка згідно зі своїм службовим становищем не могла впливати на виконавця злочину), яка вступила в змову із службовою особою, яка вказана в цих статтях, то їх діяння необхідно кваліфікувати як співучасть.

Злочини у сфері охорони навколишнього природного середовища, суб'єктами яких можуть бути указані в диспозиціях статей особи, крім службових осіб (ст. 237, ч. 2 ст. 248, ст. 253 КК України 2001 р.).

Проаналізуємо зазначених суб'єктів злочинів. Перш за все дослідимо суб'єкта – особу, на яку покладено обов'язок щодо заходів з ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК). Щодо такого суб'єкта в юридичній літературі є такі погляди: 1) це особа, на яку покладено обов'язок здійснювати дезактиваційні та інші відновлювальні заходи щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення [24, с. 634]; 2) суб'єктом злочину може бути службова особа, на яку покладений обов'язок вжиття заходів з ліквідації екологічного забруднення [25, с. 500]; 3) це спеціальний суб'єкт, на якого покладено обов'язок здійснювати дезактиваційні або інші відновлювальні заходи щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення (це службові особи, керівники і власники підприємств, установ і організацій усіх форм власності, на яких Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» покладено обов'язок негайно приступати до ліквідації наслідків екологічного забруднення; службові особи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, на яких Законом України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» покладається обов'язок забезпечення і організації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт; службові особи Державного комітету ядерного регулювання України, які здійснюють функції відповідно до Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»; службові особи Міністерства екології та природних ресурсів, які здійснюють функції з координації такої діяльності відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [26, с. 417-418].

Найбільш сприйнятливою точкою зору є третя, але її треба доповнити словами, що це спеціальний суб'єкт (ним може бути службова і неслужбова особа),

тому що на приватну особу обов'язки, зазначені ст. 237 КК, покласти неможливо. Невжиття заходів щодо ліквідації екологічного забруднення службовими особами через недбалість слід кваліфікувати за ст. 237 КК, оскільки цей склад злочину щодо складу злочину, передбаченого ст. 367 КК, є спеціальним, але це стосується лише неналежного проведення таких робіт. У той же час, коли йде мова про зловживання службовими особами щодо ліквідації наслідків забруднення, то їх дії слід кваліфікувати за ст. ст. 237 і 365 КК України.

Щодо такого суб'єкта злочину, як особи, раніше судимі за злочин, передбачений ст. 248 КК (ч. 2 ст. 248 КК) труднощів як в теорії кримінального права, так і на практиці немає. Зрозуміло, що така кваліфікація буде, коли судимість не буде знята або погашена в установленому законом порядку. Такий же підхід характерний для аналогічної ознаки, передбаченої ч. 2 ст. 249 КК України.

Під спеціально уповноваженою особою, передбаченою ст. 253 КК України, поняття є такі: перше – це може бути архітектор, керівник проектного бюро, відділу, інституту тощо; особа, якій доручено було здати проект; працівник органу містобудування та архітектури, який надає архітектурно-планувальне завдання; представник відповідного підприємства, установи чи організації, якого уповноважено надати технічні умови щодо інженерного забезпечення об'єкта архітектури; особа, яка виконує або керує розробкою робочої документації для будівництва.

Злочини у сфері охорони навколишнього природного середовища, суб'єктами яких можуть бути службові, неслужбові та приватні особи (ст.ст. 236, 239, 241, 242, ч. 1 і 2 ст. 243, ч. 1 ст. 244, 245, 246, 247, ч. 1 ст. 248 та ч. 2 ст. 248 КК) за ознаками «попередньою змовою групою осіб, або способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, або з використанням транспортних засобів», ч. 1 і 2 ст. 249 КК, за винятком ознаки «особою раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею», ст. 250, 251, 252, 254 КК України.

Висновки. На нашу думку, завдання автора повинно бути спрямоване на вирішення таких проблем: 1) перша – показати існуючі в юридичній літературі класифікації суб'єктів екологічних злочинів поряд із запропонованою авторами; 2) обґрунтувати доцільність якої-небудь з них; 3) дослідити кваліфікацію діянь службових осіб; 4) проаналізувати кваліфікацію неслужбових осіб; 5) вивчити питання кваліфікації приватних осіб; 6) показати механізм встановлення суб'єкта перерахованих злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, виходячи з аналізу диспозиції статті та практики застосування норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Азаров Г.И., Волков В.И.* Природоохранительная деятельность органов внутренних дел / Г.И. Азаров, В.И. Волков. – М. : Академия МВО СССР, 1990. – 86 с.
2. *Сташис В.В., Тацій В.Я.* Субъект преступления / В.В. Сташис, В.Я. Тацій // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Общ. часть. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 142 – 157.
3. *Вольфман Г.* Уголовно- правовая охрана леса / Г. Вольфман // Радянське право. – 1981. – № 11. – С. 23 – 24.
4. *Писарев А.* Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. – 1982. – № 7 – С. 7-10.
5. *Пакутин В.* Ответственность за незаконную порубку леса / В. Пакутин // Социалистическая законность. – 1978. – № 11. – С. 40-42.

6. *Наумов А.В.* Российское уголовное право. Курс лекций: В 3 т.; Т.1. Общ. часть / А.В. Наумов. – М. : Волтерс. Клувер, 2007. – 736 с.
7. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / Под ред. – корр. НН СССР Н.Ю. Шведовой. – 19 изд. испр. – М. : Рус.яз., 1987. – 846 с.
8. *Даль В.* Толковый словарь живого великорусского языка. – М. : Рус. яз., 1999. – Т. IV. – 779 с.
9. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : монографія / В.К. Матвійчук. – К. : Азимут – Україна, 2005. – 464 с.
10. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально – правової охорони навколишнього природного середовища : монографія / В.К. Матвійчук. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.
11. *Жевлаков Е.Н.* Общие вопросы квалификации преступлений в области охраны окружающей сферы : учебн. пособ. / Е.Н. Жевлаков. – М. : ВЮЗЧ, 1986. – 86 с.
12. *Широков В.* Субъект преступлений в области окружающей среды / В. Широков // Сов. Юстиции. – 1985. – № 5. – С. 19-21.
13. *Клименко В.А.* Коментар до ст. 247-254 КК // Науково-практичний коментар до КК України / За ред. С.С. Яценка. – К. : Н.С.К., 2002. – С. 554-579.
14. *Коробеев А.Н.* Ответственность за загрязнение моря / А.Н. Коробеев // Сов. юстиция. – 1988. – №4. – С.21-23.
15. *Гавриш С.Б.* Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / С.Б. Гавриш. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2000 р. – 636 с.
16. *Матвійчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвійчук // Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – Київ, 1992. – С. 62-63.
17. *Широков В.А.* Преступления в области охраны окружающей природной среды: учебное пособие / В.А. Широков. – Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. – 64 с.
18. *Кузнецова Н.Ф.* Цели и механизм реформы Уголовного кодекса / Н.Ф. Кузнецова // Сов. гос. и право. – 1992. – № 6. – С. 82-84.
19. Международная конвенция по предотвращению загрязнения моря с судов (1973 г.) // Горшков Г.С., Мелков Г.М. Предотвращения загрязнения морской среды: Справочник / Г.С. Горшков, Г.М. Мелков. – М. : Воениздат, 1979. – С. 77-177.
20. *Слінько Т.* Право на одержання екологічної інформації / Т. Слінько // Радянське право. – 1991. – №12. – С.24-27.
21. *Антипов В.И.* Комментарий к ст.238 КК / В.И. Антипов // [научно – практ. коментар.] / Отв. ред. С.С. Яценко. – К. : Н.С.К., 2002. – С. 521-554.
22. Про відповідальність за порушення вимог, спрямованих на поліпшення екологічної обстановки в УРСР : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 19 січня 1990 р. // Відомості: Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 5. – Ст.60.
23. Про порядок і періодичність обнародування відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну обстановку та стан захворюваності населення : Постанова Ради Міністрів УРСР, 1990 р. // ЗП УРСР. – 1990. – № 8 – Ст.42.
24. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля / О.О. Дудоров // [науково – практичні коментар Кримінального кодексу України] / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, 2001. – С. 629-674.
25. *Панько М.М.* Преступления против окружающей среды / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: [под. ред. Ю.Н. Карамзина, Е.Л. Стрельцова]. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – С. 496-541.

26. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / За ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка. – К. : Форум, 2001. – 942 с.

Харь І.О. Теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта складу злочинів проти навколишнього природного середовища

У статті автором запропонована нова класифікація суб'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища.

Ключові слова: суб'єкт складу злочинів, навколишнє природне середовище, класифікація.

Харь И.А. Теоретические и прикладные проблемы субъекта состава преступлений против окружающей природной среды

В статье автором предложена новая классификация субъекта преступлений против окружающей природной среды.

Ключевые слова: субъект состава преступлений, окружающая природная среда, классификация.

Khari I.O. The theoretical and applied issues of subject of crimes against the natural environment

An attempt is made to classify the subject of crimes against the natural environment.

Key words: subject of crimes, natural environment, classification.

Стаття надійшла до редакції 07.06.2011.